

SEDAK HAKKI ELDEM “TÜRK EVİ” VE FRANK LLOYD WRIGHT “PRAIRIE EVLERİ” ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

A. Pınar KORKMAZ*

ÖZET

Sedad Hakkı Eldem ve Frank Lloyd Wright iki farklı coğrafyada yaşamış ve birbirlerini tanımamış iki mimardır. İki mimarı buluşturan en önemli unsur, ulusal kimlik kurgusunun Türkiye ve Amerika'daki inşası bağlamında, kendi ülkelerine özgü bir mimarlık hakkında düşünceleridir. Kendi mimarlık ürünleri de bu düşüncelerin ürünüdür ve bu nedenle etkileri kendilerinden çok sonra bile sürmeye devam etmiştir. Sedad Hakkı Eldem ve Frank Lloyd Wright'ın kendi coğrafyalarına özgü “doğru” mimarlık için önerileri: “Türk Evi” ve “Organik Mimari” doğrultusunda “Prairie Evler” serisidir. Çalışma, iki mimarın bu önerileri üzerinden karşılaştırmalı bir analiz yapmayı hedeflemektedir. Yöntem olarak önce, Sedad Hakkı Eldem ve Frank Lloyd Wright'ın, nasıl bir toplumun içinde doğdukları, hangi eğitim süreçlerinden geçtikleri ve mimarlık mesleklerinde onları besleyen kaynaklar incelenmiş; sonraki bölümde, iki mimarın önerisi, “Türk Evi” ve “Prairie Evleri” karşılaştırmalı olarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sedad Hakkı Eldem, Frank Lloyd Wright, Türk Evi, Prairie Evleri

A COMPERATIVE ANALYSE ON SEDAD HAKKI ELDEM "TURKISH HOUSE" AND FRANK LLOYD WRIGHT "PRAIRIE HOUSE"

ABSTRACT

Sedad Hakkı Eldem and Frank Lloyd Wright, were the two architects, lived in two different geographies and have not seen each other. The most important thing which connects them together is national identity construction in Turkey and America and in context with this their thoughts about architecture special to their own countries. Their own architecture were the products of their thoughts and that is why their effects have gone on for a long time.

Sedad Hakkı Eldem and Frank Lloyd Wright's the most important proposals for “right” architecture special to their own geographies were “Turkish House” and “Prairie Houses” in accordance with “Organic Architecture”. In this study, these proposals of two architects are comparatively analyzed.

For the method of the study, first trying to determine in which social conditions Sedad Hakkı Eldem and Frank Lloyd Wright was born, how was their education processes and the sources of their own architecture. Secondly, two proposals “Turkish House” and “Prairie Houses” were comparatively analyzed.

Keywords: Sedad Hakkı Eldem, Frank Lloyd Wright, Turkish House, Prairie Houses

* *İstanbul Ticaret Üniversitesi, Mühendislik ve Tasarım Fakültesi, Küçükyalı-İstanbul*

1. GİRİŞ

Mimarlık hakkında düşünmeye başlamak mimarlığı var eden aktörler hakkında da düşünmeye başlamak demektir. Sedad Hakkı Eldem ve Frank Lloyd Wright iki farklı coğrafyada yaşayan, birbirlerini görmemiş, tanışmamış iki mimardır. Ulusal kimlik kurgusunun Türkiye ve Amerika'daki inşası bağlamında kendi topraklarının mimarlığı üzerine düşünmeleri ve kendi mimarlık ürünlerini ve anlatılarını bu düşüncelerle oluşturmaları, her iki mimarı da kendi dönemleri ve sonrasında etkili iki "mimar / aktör"e dönüştürmüştür. Sedad Hakkı Eldem'in mimar, öğretim üyesi, mimarlık tarihçisi ve Frank Lloyd Wright'ın mimar ve yazar olarak oynadıkları öncü rollerin çeşitliliği ve çok boyutluluğu iki mimarın da "Büyük Mimar" olarak adlandırmalarına neden olmuştur. Onları dönemlerinden farklı kılan ve öncü durumuna getiren "birey" olarak varolmayı seçmeleridir. Her ikisi de birey olarak "doğru mimarlık" önerisi getirmiştir.

Çalışma iki farklı coğrafyanın ve iki mimarın benzerliklerini veya farklılıklarını ortaya koymak ve Sedad Hakkı Eldem ve "Türk Evi" ile Frank Lloyd Wright ve "Prairie Evleri" üzerinden karşılaştırmalı bir analiz yapmayı hedeflemektedir. Sedad Hakkı Eldem'in ve Frank Lloyd Wright'ın mimarlık ürünlerinden çok inşa etmeye çalıştıkları mimarlık anlatılarının ve söylemlerinin benzer özellikler gösterdiği dikkati çekmektedir. Her ikisi de kendi ülkelerinde geçerli olacak "doğru mimarlık" tanımlarını yapmışlar ve bir anlamda kendilerini "doğru" mimar olarak adlandırmışlardır. Önerilen doğru mimarlık, "Amerikan Mimarisi" ve "Organik Mimarlık" ile "Türk Mimarisi" ve buna uygun olan "Türk Evi" dir. "İyi" ve "doğru" bir mimarlığı "Amerikalılara" ve "Türlklere" sunmak iki mimarın da mimarlık düşüncesinin merkezinde yer almaktadır.

I. ve II. Dünya savaşları arasında yükselen bir değer olarak milliyetçilik ve Türkiye'de oluşan Cumhuriyet coşkusu ile Amerika'da oluşan "Amerikan Rüyası"nın örtüşmesi bağlamında iki toplum arasında karşılaştırma yapmak olanaklı görünmektedir.

Henüz yeni kurulmuş bir Cumhuriyetin batı kültürünü yakından tanımış bir mimarı olarak Sedad Hakkı Eldem, Türk Evi'ni tarihsel bir devamlılığın göstergesi olarak ve gelenekten kopmayarak idealize etmeye çalışmıştır. Bu idealizasyon, Osmanlı Evi'ni tek bir tanım altında Türk Evi'ne dönüştürme çabasıdır. Bu durum hem riskleri aza indirgeyerek göze aşına olan bir yapı tipini "yeni" Türk mimarisi için uygun hale getirmek ve teknolojinin etkisiyle "modern" hayata uygun bir Türk Evi sunmaktır. Frank Lloyd Wright da Sedad Hakkı Eldem'e benzer bir yolla Amerikan Evi'nin idealizasyonunu yapmıştır. Organik Mimari tanımı altında Amerika için uygun yapı tipinin kriterlerini belirlemiştir. Eldem ve Wright'ın iki ayrı toplum içinde birbirlerine benzer iki öneri sunmaları önemlidir.

Çalışma kapsamında, Sedad Hakkı Eldem ve Frank Lloyd Wright'ın kendi mimarlık pratikleri için önerdikleri Türk Evi ve Prairie Evleri incelenmiştir. Sedad Hakkı

Eldem'in ev ile ilişkisi belirgin olarak öğrencilik yıllarından itibaren başlamaktadır. İstanbul'un sokaklarını dolaşması, eski evlere olan ilgisi ve eskiz çalışmaları bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Önemli olan ev hakkında düşünmeye başlaması ve ideal olan bir tip yaratmasıdır. Türk Evi çok kültürlü Osmanlı Evi'nin Sedad Hakkı Eldem mimarlığındaki son halidir. Sedad Hakkı Eldem'in öğrencilik yıllarında merak olarak başlayan "ev" fikri ömrünün sonuna kadar sürdürdüğü mimarlık söyleminin ana fikridir.

Frank Lloyd Wright Adler ve Sullivan'ın yanında çalışmaya başladığı yıllardan itibaren ev tasarlamadaki başarısı ile öne çıkmıştır. Prairie evleri mesleğinin başında bir mimar olarak Frank Lloyd Wright'ın bir dizi kır evi'dir. Sedad Hakkı Eldem'le yollarını keşiştiren en önemli olay Frank Lloyd Wright'ın Berlin'de hazırladığı Wasmuth albümlerini Sedad Hakkı Eldem'in görmesi olacaktır. Prairie Evleri serisinin dışında da çok sayıda yapıya imza atan Wright da tıpkı Eldem gibi ev üzerine ömrü boyunca düşünmeye devam etmiştir.

Bu noktada önemli olan Sedad Hakkı Eldem'in yüzyıllar süren bir geleneğin ürünü olan Osmanlı Evi'nden dönüşen bir Türk Evi'ni sunması, Frank Lloyd Wright'ın ise yeni bir gelenek inşa etmek adına Amerikan Evi tanımı altında Prairie Evleri'ni sunmasıdır.

Çalışmada yöntem olarak öncelikle Sedad Hakkı Eldem ve Frank Lloyd Wright'ın, nasıl bir toplumun içinde doğdukları, hangi eğitim süreçlerinden geçtikleri ve kendi mimarlık mesleklerinde onları besleyen kaynaklar belirlenmeye çalışılmıştır. Daha sonraki bölümde, iki mimarın önerdiği iki mimarlık önerisi "Türk Evi" ve "Prairie Evleri" karşılaştırmalı olarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

2. İKİ AYRI TOPLUM İKİ BENZER FİGÜR: SEDAD HAKKI ELDEM VE FRANK LLOYD WRIGHT

2.1 Sedad Hakkı Eldem

Sedad Hakkı Eldem 31 Ağustos 1908 günü İstanbul'da İsmail Hakkı Bey ile Azize Hanım'ın üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelir. Dünyaya geldiği aile Osmanlı üst sınıfının aydınlar yetiştiren önemli bir ailesidir. İsmail Hakkı Bey 15 yaşından beri tercüme yapan 20'li yaşlarına geldiğinde beş eser yayınlamış olan, müziğe meraklı ve hatta çocuklarından birini her hafta operaya götüren, Mülkiyeli bir baba; Azize Hanım, İstanbul'un entellektüel çevresi tarafından son derece iyi bilinen bir ailenin kızıdır. Neredeyse ana dili kadar iyi Fransızcaya bilen, Edhem Eldem'in deyişiyle akıllı ve kuvvetli bir kadın olarak bilinen ama buradaki "akıllı" ve "kuvvetli" sıfatlarının sert ve otoriterin yumuşatılmış hali olduğunun belirtilmesi gereken, Azize Hanım, kocasına kendi soyadını veren bir annedir (Eldem vd, 2008, 24).

İsmail Hakkı Bey'in diplomat olması nedeniyle Sedad Hakkı Eldem'in doğumu ile başlayan yurt dışı tayinlerinin ilk yeri Marsilya'dır. Yurt dışı görevleri nedeniyle,

Sedad Hakkı Eldem ilk eğitimini Ecole Cuchet'de almış, liseyi ise Altes Realgymnasium'da okumuştur. Bu eğitim içerisinde iki dil; Fransızca ve Almanca ve hatta Türkçe'yi öğrenmiştir.

1924 yılında aile İstanbul'a döner. Sedad Hakkı Eldem İstanbul'a döndüğünde mimarlık okuma hevesinde ve kararındadır:

"...İstanbul'a geldiğimde, mimari mektebine gitmeği tabii buldum. Ama daha evvelden ailece yakınımız olan Leyla Hanım'ın oğlu mimar Vedad (Tek)'e marifetlerimi göstermek gerekiyordu. O'da baktı ve coşmadı. Fakat yapı öğrensün, mektebe girsün, ben O'nu Sanayi-i Nefise mektebine alırım dedi. Bu iş imtihansız oldu. O zaman zaten başka şekli yoktu" (Eldem, 1983, 6).

1924 yılında biraz da torpilli girdiği Sanayi-i Nefise Mektebi ölene kadar içinden çıkmayacağı bir kurum olacaktır. Sedad Hakkı Eldem, Prof. Mongeri'nin atölyesinde çalışmaya başlar, diğer arkadaşlarından biraz daha alafranga olması Mongeri'nin gözünden kaçmaz ve Sedad Hakkı Eldem ile özel olarak ilgilenmeye başlar. Stajlarını yine hocasının yanında özel bürosunda ve Ankara'da inşa etmekte olduğu Ziraat Bankası şantiyesinde yapar.

"... Ah! Ankara'ya ne çok görmek isterdim! Hele İzmir'i! Ya hele bütün Anadoluyu" (Eldem vd.,2008, 143).

1920'ler Türkiye'sinde genç bir mimar adayı bir ulusun doğduğu şehri Ankara'ya görme heyecanını böyle anlatmıştır. Bu heyecanı bir vazife ve bir ulusun doğduğu şehri tavaf etme olarak da algılayabiliriz. 1926 yılında tuttuğu küçük bir notta bu coşkunun başka bir anlatımıdır; *"...fakat bu sene gayet büyük bir şey oldu: Türkleştim! Hem de öyle bir fanatik oldum ki!"* (Eldem vd.,2008, 147). Sedad Hakkı Eldem 18 yaşına geldiğinde kendi kendine müjdeyi verir, Türktür artık. Ulusunu, toprağını, Gazisini, ve evini bulmuştur:

"...Gazimiz de Bursa'da idi. Sıra ile elini sıktık...lakin ne adam, hünkar olmak için yaratılmış. Ona göre muamele ediyor. Ben o muameleyi sevmiyorum fakat bizim kanımıza girmiş. Galiba Gazi her nedense Cumhuriyet adamı ve ben onun için onu bir kat daha severim..."

Yaşasın Cumhuriyet, Adalet, Hürriyet...!

Batsın Saltanat Emperyalizm!

Yaşasın Halk!

Gazi'ye Napoleon derdim emperyalist olsa idi...fakat O sulhun Napoleon'u" (Eldem vd.,2008, 149) .

Bu muğlak sözler hayatının büyük kısmını yurt dışında geçirmiş, Fransız etkisiyle büyümüş bir genç için çok şaşırtıcı değildir. Mustafa Kemal'e inanmak isteyen ama tam da neye inanacağını, Mustafa Kemal'i nereye koyacağını bilemeyen bir gencin hissettikleri, kavramlar arasında kaybolmuşluğun da bir göstergesidir. Bu yıllar "bir ulusun ve liderinin" doğduğu, Türkleşme sendromunun başladığı ve Sedad Hakkı Eldem'in de bu durumdan nasibini alarak Türklüğünün farkına vardığı yıllardır. Üniversitedeki eğitimi boyunca bu Türkleşme süreci hatta daha doğru bir ifadeyle "toprağını" tanıma isteği kendini İstanbul sokaklarına atmasına ve tarihsel yapıları incelemesine neden olacaktır. Türk Evi ile ilgisinin başlaması tam da bu yıllarda ve

bu ruh hali içindedir. Bu ilgi kısa dönemli kalmayacak tüm ömrü boyunca yürüttüğü bir programın ana teması haline gelecektir.

1928 yılında tam da Sedad Hakkı Eldem'e yakışır biçimde diploma projesi birinciliğini almış ve Avrupa'da üç seneliğine "ikmal-i tahsil" yani staj yapma hakkı kazanmıştır. İkmal-i tahsil yılları boyunca tuttuğu Fransızca notlar Sedad Hakkı Eldem'in mutluluk ve mutsuzluk, kendine güven ve güvensizlik, çok isteme ve vazgeçme arasında gidip gelen bir ruh hali içinde olduğunu düşündürür:

"...beş parasız dönmek. Ama tam takım bakım malzemesiyle. Bu üç yıl hayatının en mutlu yılları olacaktır çünkü gençliğinden utanacaksın. Dönüşünde 8 yıl hapis yatacağısın. Dolayısıyla, bu süreden vahşice istifade et ve herşeyden önemlisi bil ki bu üç yıl boyunca çalışmak zorunda değilsin. Zatem ömrün sonuna kadar sürmek zorunda kalacağın fazlasıyla ciddi bir hayat yüzünden en güzel zamanını harcamış olmaktan duyabileceğin sonsuz pişmanlığı unutma. Gençliğinin yeteri kadar bir kısmını zaten harcamış olduğunu düşün. Öğrenci hayatından yeteri kadar faydalanmadığını düşün. Dolayısıyla unutma; bu gençliğin ve bu fırsatlar geri gelmez. Tadını çıkar. Spor yap, genç ol, aşık ol" (Eldem vd.,2008, 156).

Sedad Hakkı Eldem belki de 10 sene sonra ne kadar ciddi bir hayatın içine girebileceğini, tahminden de öte, bilerek kendine bu öğütleri yazmıştır. Burada ilginç olan 21 yaşında bir gencin kendi hayatının nasıl geçeceğini bu kadar net ortaya koyması ve gençliğinin tadını çıkarmasını kendi kendine öğütmesidir.

Sedad Hakkı Eldem kısaca "kendini bilir":

"...sanatçı olmaya mecburum. Bunu keşfetmiş olmak içimi sevinçle dolduruyor, büyük huzur veriyor. Allaha şükürler olsun; beni olduğum gibi yarattığın için minnettarım. Neredeyse her an insanların bayağılıklarına çarpıp acı çekmeme rağmen buna değer, nankörlük etme, kendine mutsuz deme, bu emsalsiz anları unutma. Allah sanatı benim gibi insanlar için yaratmış. Yaratıyorum ve sanatı keyfim için yaşıyorum, neden başkalarını fikirlerime inandırmak için yaranayım" (Eldem vd.,2008, 157).

Tüm bu ruh halleri içinde savrulurken belki de tek değişmez olan kafasındaki mimarlık ve sanat düşünceleridir. İleride kullanacağı mimarlık dilinin birikimleri bu dönemde oluşmaya başlar. Paris'te Auguste Perret ve Le Corbusier ile, Berlin'de Hans Poelzig ile tanışması ve Frank Lloyd Wright'ın Wasmuth Albümlerini görmesi önemlidir. Mimarlığı ve belki de kendinin nasıl bir mimar olacağını düşünmeye başladığı yıllardır:

"... tanrıya şükürler olsun ki içimde hep yenilenen ve kuvvetle beni besleyen ve sayesinde ilerlediğim, bitmez tükenmez bir kaynak var. Özellikle mimaride beni hep zevk ve itidal yolunda tutan büyük bir pratik kabiliyetim var. Bundandır ki, bugünün saçma dünyasını takip etmekten acizim. Bir ev hiç bir gayreti, hiç bir sanat kaygusunu ele vermeyen bir ürün olmalıdır. Ahşaptan, betondan, mesela, zira bütün bu malzemeler kendi mütavazı ve vakur işlevleriyle yetinmekte" (Eldem vd.,2008, 159) .

1930 yılında Akademi müdürü Namık İsmail'in Sedad Hakkı Eldem'i Akademi'deki oluşum için İstanbul'a çağırmasıyla "yeniden İstanbul" dönemi de başlar. 1932 yılında Akademi'de Hoca olarak çalışmaya başlar; bu uzun akademik hayatının da başlangıç noktasıdır. 1936 yılında Milli Mimari Seminerini kurması ve 1938 yılından sonra Akademi'de güç haline gelmesi, Taut sonrası rakipsiz kalması gençlik evresinin kapandığını haber verir. Bu yıllardan ömrünün sonuna kadar, Sedad Hakkı Eldem öncü aktör rolünü sürdürmeye devam etmiştir. Modernizmin ülke koşullarında yeniden üretilmesi mimarlık çevrelerinde tartışılırken Sedad Hakkı Eldem modernist tasarım pratiklerini içselleştirmenin onları yerleştirmekten geçtiğini ilk farkedenden olmuştur (Tanyeli, 2001, 29).

2.2 Frank Lloyd Wright

"...not believe much in these events where a man stands up and makes a talk. There is a lot of that going on, and really it does not amount to very much. You can talk a lot about a great many things, but never go anywhere...People talk more because they found out that they could do more of it than anything else. Now that they could talk, they take it out in talking. They talk everything to death, talk the arm off of everybody. If I had to translate...(my) buildings into talk and persuade you to take them, I would have a hard time because other people talk too." ²(Meehan, 1992, vii).

Frank Lloyd Wright 1869 yılında Amerika Wisconsin'de orta sınıf bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Babası rahip ve müzik öğretmeni William Wright, annesi öğretmen Anne Lloyd Jones'tur. Aile, 1871'de Wisconsin'i terkederek Rhode Island'a, 1874'te Massachusetts Weymouth'a gider; 1876'da Madison Wisconsin'e geri döner. Tüm bu yolların arasında 1874 yılında Wright 5 yaşındayken annesi O'na mimar olmasını söyleyecek ve Frank Lloyd Wright'ta o yaşından itibaren mimar olmaktan başka bir şey düşünmeyecektir (Treiber, 1995, 8).

1876 yılında ailenin Wisconsin'e dönmesiyle altı yıl boyunca bahar ve yazları amcasının çiftliğinde çalışmaya başlar. 1885 yılında Madison Üniversitesinde inşaat mühendisliği eğitimi almaya başlar ve yarı zamanlı olarak tasarımcı ve mühendis A. Conover'in yanında çalışır. Mimarlık eğitimi alamamasının nedeni bunu karşılayabilecek maddi durumlarının olmamasıdır. 1887 yılında, ailesini terkederek Chicago'ya taşınır. Bu, daha sonra da yaşanacak olan herşeyi bırakıp gitme halinin ilkidir. 1889 yılında hayatına girecek ilk ama son olmayan kadın Cathrine Tobin ile evlenir.

²Birinin kalkıp konuşma yaptığı bu gibi olaylara çok fazla inanıyorum. Devam eden bir çok şey var ve gerçekten miktar olarak çok değiller. Çok büyük şeyler hakkında konuşabilirsiniz ama hiç bir yere gidemezsiniz...insanlar çok fazla konuşurlar çünkü bundan başka hiç bir şeyi bu kadar iyi yapamadıklarını keşfetmişlerdir. Konuşabildikler için konuşarak dağıttılar. Ölümden, herkesten herşey hakkında konuştular. Eğer konuşarak binalarımın çevirisini yapabiliydim ve onları almanız için sizi ikna etseydim çok zor zamanlar geçirirdim çünkü diğer insanlar da konuşacaktı.

Chicago'da önce L. Silsbee'nin yanında çalışmaya başlar. Silsbee'den konut mimarlığı ile ilgili bilgileri öğrenir. Daha sonra onun için neredeyse hayatının değişmesine neden olan Adler ve Sullivan'ın yanında tasarımcı olarak çalışmaya başlar. Adler ve Sullivan çoğu zaman müstakil evler yapmayı istememelerine rağmen çok özel durumlarda bunu kabul ederler ve bu tasarımlarla da Frank Lloyd Wright'ın ilgilendiğini isterler. 1891 yılında Sullivan'ın kanatları altında yaptığı Charnley Evi çok beğenilir. Bu evin beğenilmesi Sullivan'ın Frank Lloyd Wright'ın ev tasarımlarında ne kadar başarılı olduğunu farketmesine neden olacaktır. 1893 yılında Sullivan'ın yanından ayrılır ve kendi ofisini kurar. Sullivan, Frank Lloyd Wright için "Lieber Meister"³dir (Treiber, 1995, 10). Sullivan gibi bir ustası olmasını Frank Lloyd Wright her zaman şans olarak değerlendirmiştir.

1893-1894 yılları arasında tasarladığı "Winslow Evi"nin başarısından sonra Frank Lloyd Wright'a akademik çalışma yapmak üzere altı yıllığına tüm masrafları karşılanarak Paris'e ve Roma'ya gitmesi için bir teklif yapılır. Frank Lloyd Wright ikmal-i tahsili kabul etmez. Bunun yerine Sullivan'ın yanında kalmayı tercih eder. Bunun nedenini Eski Yunan ve Roma'ya dönmenin "bugün"ün ve "doğru"nun tam zıttı olduğunu, modernin "buranın" ve "şimdi"nin sorusu olduğunu söyleyerek açıklayacaktır (Treiber, 1995, 56).

Bu yıllar aynı zamanda "Amerikan Mimarisi" için düşünmeye başladığı yıllardır. Kendi dönemine kadar olan mimarlığın, kötü formları ödünç aldığını, binaların hayatlarının ve ruhlarının olmadığını ve yeniden yaşayan bir mimariye sahip olmaları gerektiğini düşünmektedir (Meehan, 1992, 50). Frank Lloyd Wright'ın yaşayan mimari dediği "Organik Mimari"dir:

"Bugün, bu ulusta, bu ulusun içindeki bir yerdeyiz; bu sizin hayatınız ve benim hayatım burası aynı şeyleri düşündüğümüz yer. Yapmamız gereken başlangıç noktası belirleyerek mimarlığı düşünmek ki biz buna organik mimari diyoruz" (Meehan, 1992, 51).

Organik Mimari Amerika için doğru mimaridir. Zaten Frank Lloyd Wright'ın mimarlığı da iki yönde, organik mimari ve Amerika, üzerinde ilerleyecektir. Tüm parçaların bir bütünle ve bütünün tüm parçalarla ilişkisi ve organik yapının geniş ve derin anlamı zamana, yere ve inşaya uygundur:

"Hiçbir şey oluşmadan yaşayamaz şimdi, organik mimari teoride ve pratikte kendi varoluşunu, bütünlüğünü aramaktadır. (Organik mimari) yöntem de, amaç da, özelliklerinde ve içinde yaşayacak kişi için doğrudur. Böylece o kişi onu sever, yaşar ve evi ile övünür ve o evin yapılmış tek ev olduğuna inanır. Böylece organik mimari görevini yapmış olur" (Meehan, 1992, 49).

Bu evlerin ilk serisi 1901 yılında inşa edilen Prairie Evleridir. 1909 yılından itibaren başarısı ve ünü yayılmaya başlamıştır. Bu döneme kadar 130'a yakın bina yapmıştır.

³ Büyük usta anlamındadır.

Ancak 1909 yılının önemi yine bir terketme hikayesinde yatmaktadır; Frank Lloyd Wright çevresiyle ilişkisini keser, karısını ve çocuklarını terkeder, ofisini bırakır ve Avrupa'ya komşusu Mrs. Cheney ile Wasmuth Albümlerini hazırlamak üzere yola çıkar. Avrupa'da ilk Berlin'e gider ve Wasmuth Albümlerini⁴ burada hazırlar.

1911 yılında Mrs. Cheney ile Amerika'ya döner ve Taliesin projesi için çalışmaya başlar. 1914 yılında Taliesin'de çıkan ilk yangında Mrs. Cheney ile birlikte altı kişi hayatını kaybeder. Aynı yıl Taliesin II'nin yapımına başlar. 1914 yılında Taliesin'in yanmasına ne kadar üzüldüğünü belirten bir not yazarak Frank Lloyd Wright'la tanışan Miriam Noel 1915 yılında mimarın ikinci eşi olur. 1916 yılında "The American System Ready Cut House" projesi için daha önce de müşterisi olan Arthur L. Richards ile anlaşır. Bu, Wisconsin'de yapılması tasarlanan bungolow tarzı küçük evlerdir. Proje çok kısa ömürlü olur. 1916 yılında bu proje ile ilgili olarak Richards firması tarafından "The American System-Built Houses, Designed by Frank Lloyd Wright" isimli altı sayfalık bir kitapçık basılır:

"...işler şimdi değişiyor. Büyük bir adamın dehası Amerikadaki yapı geleneğine giriyor. Frank Lloyd Wright, Amerikanın büyük mimarı, insanlar için Amerikan sisteminde ev yaratmak için tüm dehasını ortaya koyuyor"

"...işte bay Wright'ın yaptıkları...bir Amerikalı olarak takdir etmelisiniz"

"size biraz Frank Lloyd Wright'dan bahsedeyim. O tıpkı sizin benim gibi Amerikalı"

"Amerika bir mimariyi haketmektedir. Ne inşa edilise edilsin o oranın toprağına aittir. Binalar orada yaşayanları ve ulusal karakteri temsil ederler"

"Amerikan sistemindeki evler Amerikan duyularının sesidir"

"Amerikan mimarisi doğal olarak doğmuştur, o bizim aramızdan büyük bir güçle doğmuştur"

"Frank Lloyd Wright ile ulusumuz kendi yorumcusunu bulmuştur. Onula birlikte Amerika kopyacı olmaktan kurtulmuştur" (Meehan, 1992, 110).

Bu cümleler o dönemin Amerikasını anlamak için bir ipucu niteliğindedir. O dönem için Frank Lloyd Wright "doğru mimarlığı" ile "doğru mimar"dır. Frank Lloyd Wright için ömür boyu kural edindiği "Nature" ve "God"⁵(tüm yazılarında her zaman büyük harfle yazılmıştır) ve Amerika onu döneminin en büyük mimarı haline getirmiştir (Meehan, 1992, 269).

1932 yılında mimarlık okulunda ders vermeye başlaması O'nu artık akademik çevrelerin de tanıdığı "büyük mimar" haline getirmiştir.

"If our education-called conservative- is ever going to do anything for us it has to provide enlightenment by means of art, religion and science. But until art, religion and science stop disregarding each other, until they realize their interest is one and the source of their inspiration is one and realize that they can't live apart, that union

⁴ Wasmuth Albümleri (Wasmuth Portfolio) Frank Lloyd Wright'ın 1910 yılında hazırladığı ve içinde ev çizimlerinin yer aldığı albümdür. Almanya'da 1910 yılında yayımcı Ernst Wasmuth tarafından basılmıştır.

⁵ Doğa ve Tanrı

will not be possible. We teachers must teach men to seek enlightenment by means of the poetic principles of art, religion and science” ⁶(Meehan, 1992, 270).

1940’lı yıllardan hayatının sonuna kadar çok sayıda konferans ve ders verir. Mimarlığa başladığı ilk yıllardan beri inşa etmeyi çalıştığı “biz” O’nu Amerikan toplumunun öncü kişiliklerinden biri haline getirmiştir. Kendi dönemine “oraya” ve “o yere” uygun olan mimari doğru mimaridir:

“Mimariden modern mimarlık olarak bahsetmeyi bırakmanızı isteyebilirim çünkü hiçbir anlama ifade etmiyor. Bugün inşa edilen herşey moderndir. Bunun nasıl başladığını bilmiyorum ancak tahmin edebiliyorum çünkü herşey eski ve anıkalardaydı, giydiklerimiz bile öyleydi. Onun için şimdi herşeyin modern olduğunu düşünüyoruz. Belki de gerçekten öyledir” (Meehan, 1992, 51).

3. TÜRK EVİ VE PRAIRIE EVLERİ

3.1 Sedad Hakkı Eldem ve Türk Evi

“my home my castle” evim kendi malikanem benim ülkemdir. Bu ne kadar doğru bir sözdür” (Eldem, 1983,18).

Türk Evi ahşap iskeletli, Anadolu/Osmanlı özellikleri taşıyan ev tipine verilen genel bir isim olarak tanımlanmaktadır. Sedad Hakkı Eldem’e göre Türk Evi; Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde oluşmuş bir ev tipidir. Anadolu ve Rumeli bölgelerinde de kendi özelliklerini oluşturmuştur (Özbil, 2002, 46). Sedad Hakkı Eldem’in yapmak istediği Osmanlı Evi’ne Türk karakteri vermek ve farklı özellikler gösteren Osmanlı Evi’ni tek bir tanım altında Türk Evi haline dönüştürmektir.

Türk Evi, üniversite yıllarından itibaren Sedad Hakkı Eldem’in önemli bir çalışma konusu ve hatta mimarlığının en önemli teması olmuştur. Sedad Hakkı Eldem ev türlerini bölgelere bağlı olarak 7 temel gruba ayırır; Karadeniz, İstanbul ve Marmara, Ege, Akdeniz, Orta Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu. Sedad Hakkı Eldem’e göre Türk Evi’nin en karakteristik türü İstanbul, Edirne ve Marmara Bölgesinde görülen ev türüdür (Eldem, 1984, 31).

Sedad Hakkı Eldem’e göre Türk Evi’nin gelişimi, planda ve hacimde en ilkelden en olgun döneme doğru üç dönemde analiz edilmelidir.

- 1- Sofa (hayat) Türk Evi plan tipinin evrimindeki ilk adımdır. Sedad Hakkı’ya göre bu tip daha sonra gelişmiş, sofa kısmı camla kapatılmıştır. Daha sonra 19. yüzyıl boyunca geniş pencerelerle örtülmüştür ve sonunda da evin içine girmiştir.

⁶ Eğer bizim eğitimimiz –muhafazakar denilmektedir- bizim için herhangi bir şey yapıyorsa sanat, din ve bilim açısından bizi aydınlatmalıdır. Ama sanat, din ve bilim kendi ilgi alanlarının tek ve ilham kaynaklarının tek ve birbirlerinden ayrı olamayacaklarını farkedene kadar bu birlik olanaksızdır. Biz öğretmenler aydınlanmay sanat, din ve bilimin şiişsel kuralları ile öğretmek zorundayız.

- 2- Tipolojik gelişme: dış sofa simetrik olmaya başlamıştır. Pahlı köşeler iki yandadır ve bir oda ve eyvan diğer taraftadır. Dış sofanın pencerelerle kapatılmasıyla Türk Evi tipolojik bir sürece girmiştir ve iç sofa tipli yani karniyarık plan tipinde evler yapılmaya başlamıştır.
- 3- 19. yüzyılın ortalarından itibaren merkezi sofalı ev tipi önemini kaybetmeye başlamıştır ve oval sofa türü Barok etkisiyle önem kazanmaya başlar. Oval sofa sadece en üst katta uygulanır. (Özbiç, 2002, 77-83)

Bunun nedenini Eldem şöyle açıklar: “*En üst kat en önemli kattır ve aynı zamanda sofanın üstünü kubbe ile örtme imkanını sunar*” (Eldem, 1984, 221).

Sofasız Ev Türü

Sedad Hakkı Eldem’e göre en ilkel plan türüdür. Sıra halinde bir veya daha fazla odaya sahiptir. Ev merkezi bir avlu etrafında yapılmıştır, odalar avluya açılan pencerelerle aydınlatılır. Bu plan türünde, avlu sofa görevini görür. En üst katta, odalar medivenlerle avluya bağlanır ve odaların önünde balkon formunda açıklıklar vardır.

Bu plan türü geniş olarak güneydoğu Anadolu, Irak ve Suriye sınırına yakın yerlerde uygulanmıştır. Bunun en önemli nedeni sıcak hava koşullarıdır, daha soğuk iklimte sahip yerlerde açık alan kapatılmıştır; sonuç olarak bu plan türü çok yaygın değildir (Özbiç, 2002, 63).

Dış Sofalı Ev Türü

Sedad Hakkı Eldem bu plan türünü gelişimin ilk aşaması olarak tanımlar (Eldem, 1984, 136). Bu plan türünde, tasarımda iki standart eleman görülmektedir; oda ve sofa. İlki arka tarafta yer alır, ikincisi sıcaklık ve güneş ışığı için ön tarafta yer alır.

Sedad Hakkı Eldem’in öne sürdüğü, sofa önceleri duvarlar yerine sütunların taşıdığı açık bir alandır ve sadece çatı ile örtülüdür. Ancak görüşleri, yaşam şartlarının ve konfor isteğinin artması ile zaman içinde sofanın geniş cam pencerelerle örtüldüğünü ve evin içine alındığını ve bunun da daha serbest bir iç mekan kazandırdığı yönündedir.

Bu orta açık alan ortak kullanıma hizmet eder, oturma, misafir ağırlama ve odalara giriş çıkışı sağlar. Sedad Hakkı Eldem planın gelişimini, oda sayılarının artması ve odaların arasında eyvanların yerleşimi ile olduğunu, daha hafif bir yapı formuna ihtiyaç duyulduğunu ve bu nedenle de daha hafif olan ahşabın büyük duvarlarla yer değiştirdiğini söylemektedir (Özbiç, 2002, 65).

İç Sofalı Ev Türü

Bu plan türü gelişimin diğer aşamasıdır ve Sedad Hakkı Eldem’e göre Türkiye’de en yaygın plan türüdür (Özbiç, 2002, 68).

Bu plan türü karniyarık plan olarak da bilinmektedir. Sofanın dış kısmına diğer bir dizi odanın eklenmesiyle geliştirilmiştir.

Sedad Hakkı Eldem’in düşüncesine göre, iki sıra odanın sofanın içinde yer alması, yaşama alanının daha korunaklı, ferah ve özel olmasına ve odalar arasında iletişimin daha kolay olmasına neden olmuştur. Bu türün daha yoğun bir planlama gerektirdiğini belirtmiştir. Sedad Hakkı Eldem’e göre bu plan türü Türk Evi’nin en olgun halidir (Eldem, 1984, 137).

Merkezi Sofalı Ev Türü

Bu plan türü gelişimin son aşamasıdır. Tasarım merkezi bir sofa etrafında yapılır. Sofa merkezde yeralır ve dört tarafında odalarla çevrilidir. Bir veya iki oda eksiltiştir, bunun yerine güneş ışığından daha iyi yararlanmayı sağlayan eyvan konulmuştur. Sedat Hakkı Eldem'e göre eyvanlar her zaman hol boyunca yer almaktadır (Özbiç, 2002, 70).

Aynı plan türü içinde eyvan sayısını arttırarak farklı kombinasyonlar geliştirilmiştir; bu nedenle Sedat Hakkı Eldem bu plan türünün geliştirilmeye en elverişli plan türü olduğunu ve zengin plan karışımlarıyla daha geniş evlere ve rezidanslara uygulanabileceğini belirtmiştir (Özbiç, 2002, 71).

Sedat Hakkı Eldem'in yaptığı bu analizler Türk Evi'nin planimetrik düzenlemeleri ile ilgili yapılan çalışmadır. Bu analiz sonucunda Sedat Hakkı Eldem sofa'nın konumuna göre Türk Evi'ni sınıflandırmıştır. Bu kategorileştirme, Türk Evi plan türleriyle ilgili mimarın kendi dilini de ortaya çıkarması açısından önemlidir. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta da Sedat Hakkı Eldem'in Osmanlı Evi üzerinden Türk Evi Tipolojisi yapması durumudur.

Olası ev çeşitlerinin tamamı sofa'nın biçim ve odalarla ilişkisine göre sınıflandırılmıştır. Türk evi'nin Sedat Hakkı Eldem'e göre en karakteristik özelliği sofa (hayat)dır. Bu nedenle yapılan tipolojik çalışmada ortak nokta sofa'dır. Bütün plan türleri sofa'nın etrafında gelişir. Bu merkezi alan evin tüm yapısını tanımlar. Sedat Hakkı Eldem'e göre sofa tüm ev yaşamının merkezi olan yerdir.

Sedat Hakkı Eldem'in ev ile ilişkisi mimar olma hevesinde olduğu gençlik döneminden beri çok açıktır. Bunun nedenleri çok farklı yorumlarla açıklanabilir: Çocukluğundan itibaren tüm Avrupa'yı dolaşmış, farklı dillerde, farklı ülkelerin okullarında okumuş bir gencin bir toprağa kök salma isteği, yerleşik olma arzusu, ev hayatı özlemi gibi.

"...fakat asıl dersi Niemeyer'in evinden ve evindeki ailesiyle yaşantısından almıştım. Evin her köşesi ailece benimsenmişti. Sanki ev, odalar aile ile beraber yaşıyordu. Bazı yerleri senelerden beri hala kesin şeklini almamıştı. Odaların isimleri vardı. Sanki birer canlı şahsiyetler. İçinde yaşayanın aynısı, bir parçası" (Eldem, 1983, 7).

Sedat Hakkı Eldem bu notu yazdığı anda daha mimar değildir, mimar olma hevesi nedeniyle çizimlerini Niemeyer'e gösterdiği zamandır. Bir evde yaşama fikri ve hayali O'nun ilerideki idelize edilmiş ev fikrinin ve buna uygun olarak tasarladığı ev projelerinin başlangıç noktası olacaktır.

Üniversite yıllarında Holzman'ın yanında Bankalar caddesinde çalıştığı yıllarda, büronun başında olan Roth'un Sedat Hakkı Eldem'e bir Türk Evi albümü ile gelmesi O'nun Türk Evi merakının çok eskilere dayandığının bir başka göstergesidir:

"...Roth birgün bana bir albüm ile geldi. Türk Evi'ne merakımı öğrenmişti. Albümün içinde uzun revaklı, geniş saçaklı, yerlere uzanmış bahçe duvarlarıyla sarılı ağaçlar ve yeşillikler arasında birbirinden güzel ve ilginç Türk Evleri vardır. Evler uzun

camlı galerilerle çevrili, sanki en modern mimari karakterde idiler. Le Corbusier ve Frank Lloyd Wright hatıra getiriyor fakat tabii büsbütün başka bir tabilik ve güzellik içinde. Yeni bir dünya keşfediyordum. En çok dikkatimi çeken nokta, evlerin hep bahçe duvarları ile bağlantılı olmaları ve onlar sayesinde zemine daha geniş ve yayvan bir oturma imkanı kazanmış olmaları idi. Demek ki Türk Evi gerekince böyle olabiliyordu” (Eldem, 1983, 9)

Sedad Hakkı Eldem bu naif denilebilecek tarzda notu yazdığına üniversite öğrencisidir. Üniversite öğrenciliği boyunca onu diğer öğrencilerden ayıran belki de en önemli nokta kendi mimarlık dilini oluşturma adına katettiği yoldur. İstanbul mahallelerini karış karış dolaşarak evler ve yapıları inceler:

“...malzemelerin anlamlarını ve güzelliklerini anlamak için o eski binalardaki modern karakteri keşfetmek için tüm Pazar günlerini ve hafta içi de çoğu günümü İstanbul’un sokaklarını arşınlamakla geçiriyordum” (Bozdoğan vd.,2005, 26) .

İkmal-i tahsil yıllarında da Türk Evi düşüncelerinde hep varolacaktır. Çalışmanın ikinci aktörü Frank Lloyd Wright ile 1929 yılında Berlin’de Wasmuth albümleri aracılığı ile tanışır:

“...Berlin’de Wasmuth’un Frank Lloyd Wright’a ait yeni yayınladığı albüm ile karşılaştım. Bir küçük kısmı inşa edilmiş bu evler, o zaman Prairie evleri olarak tanıtılmıştı. Ben bu evlerde ilerinin Türk Evlerinin önemli karakteristiklerini keşfettiğimi zannediyordum. Yayvan ve yatık hatlar, sıraya dizilmiş pencereler ve geniş saçaklar ve çatı şekilleri öteden beri gözüme önünde tüten Türk Evi mefhumuna çok yakındı...o zaman bu iki mimari üslup arasındaki kalite ve enetelekt farklarını göreceğim durumda değildim. Wright bu şekillere nereden gelmiş ve bunlara nasıl ulaşmıştı? Bu sorular benim Volkerkunste müzesinde uzun vakitler geçirmeme neden oldu. Wright’ın kaynakları Amerika değil Uzak Asya idi. Prairie yatay hatların sadece simgesi idi. Sonradan Wright Aztek ve Meksika’dan da ilham alacaktı. Bu arada O’nun yeni kullandığı bir beton türü ile karşılaştım. Bu beton da brüt fakat masif ve dökme idi yani karkas tarzında değildi. Chicago civarında Oak Park’taki bu Unitarian Kilisesini 10 sene sonra görmem nasip olacak” (Eldem, 1983,33).

Sedad Hakkı Eldem Berlin’de Frank Lloyd Wright etkisi ile bir seri Türk Evi “Berlin Etüdları” projesi yapar:

“...orada gördüğüm zengin koleksiyonlar ve kütüphaneler, beni daha sistemli araştırmalar yapmaya ve düşünceerimi delicesine çizmeye itti. Bir tür Türk şehrinin hayalini kuruyordum...bir Anadolu şehriyle bir Amerikan şehrinin arasında bir şey. Elbette, bugün böyle birşeyin imkansızlığını farkına varmış bulunuyorum” (Bozdoğan vd., 2005, 33) .

1929-1930 yılları arasında yaptığı bu etüdlar melez bir fikri yansıtırlar. Türk Evleri bu kez banliyölerin izgara sistemle bölünmüş, parsellerine yerleştirilmiştir. Sedad Hakkı Eldem garajlı, verandalı, müstakil evlerdeki ideal yaşam tarzını ifade eder ve bütününde de bir Amerikan havası taşır. Çizimlerde Frank Lloyd Wright’ın Prairie evlerinden aldığı ilham açıktır. Hatta Sedad Hakkı, Wright’ın 1932’de Broadacre şehri rüyasına kadar uzandığını söyleyebileceğimiz, kullanışlı, ekonomik ve rahat,

sıcak, açık planlı, küçük meskenler olan ütöpik Usonia evlerinden bile esinlenmiştir (Bozdoğan vd., 2005, 33) .

Bu etüdlr Türk evlerinden çok Amerikan tarzı evleri yansıtmaktadırlar. Berlin’de yaptığı bu konut tasarımları birer biçim arayışı olarak tanımlanabilir. Türkleştirilmiş apartman blokları ve Türkleştirilmiş evlerden oluşan Amerikan banliyöleridir (Eldem vd, 2008, 109).

İlerleyen yıllarda Sedad Hakkı Eldem’in Türk Evi konusundaki fikirleri daha netlik kazanacaktır. Türk Evi diyerek her milletin kendine mahsus bir ev tpi olduğunu kabul etmekle işe başlayacak ve sınırlarını da çizecektir:

“...bu fen ve ilerleme asrında , her milletin kendine mahsus bir tipte ev yapması doğru mudur? Evet, fakat bu suale ancak kuvvetli şahsiyetleri olan milletler için doğrudur. Evlerin birbirinden farklı olmasını, milletlerin kültür ve şahsiyetleri, evlerin yapıldığı yerlerin gerektirdiği yapı usulleri ve yapı yapılan mntıkadaki yapı endüstrisinin durumu olmak üzere 3 başlıca sebepte bulabiliriz. Bu 3 sebebi tektik edelim:

- 1- *milli bakımdan: çünkü şahsiyeti olan her millet başka türlü oturmasını yaşamasını sever; böyle milletlerin ev hakkındaki telakkileri başkadır...Asıl Türk olan zevkimiz, ne kadar gizlense eminim içimizde yaşıyordur. Biz ferah evleri, geniş odaları, manzarayı, bol hava ve ışığı severiz; evlerimizin bahçe ve tabiatla sıkı bağlılığını isteriz. Bugünkü apartmanları, dar evlerimizi görüp bunun aksini iddia etmeyelim. Acaba hangimiz bu daracak evlerden memnundur?*
- 2- *Yapının bulunduğu memleket veya arazinin teşekkülü ve karakteri...mahalli mimarlık mutlaka milli mimarlık demek değildir. Nitekim bir millet birbirlerinden farklı mntıklar da oturabilir. Ve o zaman, o yerlerde yaptığı evler, başka başka tarzlarda olur. Fakat bunların hepsinin müşterek bir ifadeye sahip olmaları, aynı milletin evleri ve eserleri olmalarından gelir.*
- 3- *...evleri yerli malzemeden yapmak usulü önemlidir”* (Eldem, 1983, 15).

Sedad Hakkı Eldem’in çok açıkça söylediği Türk Evi Türk Ulusu’nun Evidir. Türkiye Cumhuriyetinde, kendi malzemesiyle, Türk yapı usullerine uygun olarak yapılmalıdır. Türk Evi her ne kadar farklı bölgelerde farklı yorumlarla yapılsa da bir bütünsellik içinde olmalıdır. İnşa etmeye çalıştığı sadece bir yapı olarak algılanmamalıdır, inşa etmeye çalıştığı aynı zamanda bir “biz”dir. Ancak bu “biz” inşası “onlara” tamamen kapalı değildir. Batının teknolojisini kullanmaya her zaman açık olunmalıdır. Önemli olan batının iyi taraflarını almak ama Türk edep ve adabımızı bozmasına izin vermeden kullanmadıklarımızı atmaktır:

“Türk Evi hem Türk hem modern olamaz mı? Davamız; Türk evi ama modern Türk Evi....modern Türk Evi nasıl olabilir?

- 1- *evlerin milli yani kendimize, kendi zevkimize, kendi yaşama tarzımıza uygun olmaları.*
- 2- *Kendi mimarlık sanatımıza ve mimarlık zevkimize uygun olmaları.*
- 3- *Memleketimize, iklimimize, toprağımıza uygun olmaları.”* (Eldem, 1983, 18).

3.2 Frank Lloyd Wright ve Prairie Evleri

*“I saw a little height on the prairie was enough to look much more every detail as to height becoming intensely significant...”*⁷ (Treiber, 1995, 18).

Prairie Evleri Frank Lloyd Wright’ın 1901-1911 yılları arasında yaptığı kır/köy evleridir. Frank Lloyd Wright’ın önerdiği yeni bir tür evdir. Pratik ve konforlu küçük evler olarak tasarlanmıştır. Frank Lloyd Wright’ın deyimiyle sıradan insanların konutları büyük bir mimari problemdir. Bu problemin çözümü için ilk denemelerinden biri Prairie evleridir (Treiber, 1995, 18).

Frank Lloyd Wright, evleri yaptığı dönem içinde prairie evi tanımını kullanmamıştır ancak daha sonra yazdığı otobiyografisinde Willits Evini (1902) ilk Prairie evi olarak kabul etmiştir (Treiber, 1995, 18).

Prairie evlerinin en belirgin özellikleri geniş saçakları, yayvan ve yatık hatları, düz yüzeyleri, teras ve gizli bahçeleridir.

“Kırları içgüdüsel olarak çok seviyorum. Büyük bir sadelik; ağaçlar, çiçekler ve gökyüzü” (Treiber, 1995, 19).

Prairie evleri dış özelliklerinin arkasında tamamen yeni bir mimari dilin doğmasına neden olmuştur. Frank Lloyd Wright, 1893’te Winslow Evi’nden sonra tam yedi yıl boyunca fikirler oluşturmuştur. Prairie evlerinin ilk aşaması evlerin planlarının geliştirilmesi yönündedir; daha açık mekanlar elde etmeyi istemiştir bunu sağlamak için de gizlenmiş mekanları kapılara tercih etmiştir (açık plan) (Pfeiffer, 1991, 20). Yapının doğa ile birleşmesi ve peyzaj içinde düşünülmesi Frank Lloyd Wright’ın doğa tutkusunun bir göstergesidir. Prairie evleri daha seyrek nüfusun olduğu köyler için tasarlandığından Frank Lloyd Wright peyzaja özellikle önem vermiş ve manzarayı eşit olarak dağıtmıştır. Frank Lloyd Wright’ın, evleri yerden yükseltmesi daha geniş bir alanı seyretmeye imkan tanır. Bu nedenle bodrum katı zemin hizasına çeker ve ana kat üst kata taşınır.

Prairie Evleri ile ilgili olarak;

- 1- Kat planları her zaman ızgara sisteme bağlıdır. Izgara sistem, simetri ve akslar için önemlidir.
- 2- Şömine merkezdedir, bütün mekanlar buradan gelişir.
- 3- Kat planında en belirgin şekil uzun ve dar olmasıdır. Ev, derinlikte tek bir mekan hissi verir.
- 4- Prairie evleri birbirine benzer tipolojilerdedir.
- 5- İlk tasarım aşaması mekanın soyutlanması üzerine geliştirilmiştir. Bu geometrik bir kalıptır ve ızgara sisteme bağlıdır.
- 6- Fonksiyonel istekler yapı ile bütünleşmiştir.
- 7- Prairie evlerinin görüntüsü Wright’ın oluşturduğu bir dildedir (Schmier ve Gero, 2006, 3).

⁷ Kırdaki her türlü detayın görülebileceği bir tepe gördüm ve tepe yoğun olarak belirgin hale geliyordu.

Prairie evleri modern çözüm önerileri öneren yapılar değildir. Ancak Frank Lloyd Wright'ın ileride en önemli savunucusu ve hatta öncüsü olduğu organik mimarinin gelişme aşaması diyebileceğimiz evlerdir. Frank Lloyd Wright mimari bütünlükte başarı sağlamıştır. Prairie evlerinde plan ve kesitler, aydınlatma, merkezi ısıtma ve havalandırma, geniş saçaklar, eğimli duvarlar kısaca herşey bir bütündür ve bu bütünlük tek bir mekanizma gibidir. Teknik ve mekanik bir organizma olarak düşünülmüştür ve yine organik mimarinin parça-bütün ilişkisine bağlı olarak hiçbir mimari öge tamamı bozmadan yerinden oynatılamaz.

4. SONUÇ

İki toplumsal aktörün üzerine bu kadar yazdıktan sonra aslında ikisinin de amacını şöyle özetleyebiliriz: kendi ülkelerine özgü bütünselliği olan, teknolojiden faydalanan bir mimarlık. Bunu sağlamak için Sedat Hakkı Eldem Türk Evini, Frank Lloyd Wright Organik Mimariyi öne sürmüş ve kendi ülkelerinin mimarlığı için bu yolların doğru olduğuna inanmışlardır.

İki mimar hayat hikayelerinde farklı özellikler gösterir; ikisinin ortak noktası daha çocuk yaşta mimar olmaya karar vermeleridir. Frank Lloyd Wright orta sınıf bir Amerikan ailesinden gelirken Sedat Hakkı Eldem üst sınıf bir Osmanlı ailesinden gelir, ikisinin de çocukluğu yollarda geçer, Frank Lloyd Wright komşu eyaletlere, köylere giderken Sedat Hakkı Eldem bugünün koşullarında bile zor olabilecek Avrupa seyahatlerine başlar. Frank Lloyd Wright çiftlik hayatında çalışarak doğayı ve Amerika'yı keşfederken Sedat Hakkı Eldem Avrupa'yı, yabancı dilleri ve "batı"nın içindeyken "doğu"yu keşfedecektir. Biri maddi yetersizlikten mimarlık okuyamayacak, biri sınavsız mimarlık okuluna gidecektir. Frank Lloyd Wright üstüyle kalmayı Roma ve Paris'e tercih edecek diğeri üniversite sonrası tekrar Avrupa'ya dönecektir kısaca biri 20'li yaşlarında hiç ülkesinin dışına çıkmamış diğeri ise neredeyse ülkesinde hiç kalmamıştır.

Sedat Hakkı Eldem'in kültürlerarası keşifleri ve bu keşiflerin arasında büyük bir müjde ile kendine söylediği "Türkleşmesi" ve kültürel bilinç ilişkisi, kültürel mirasa sahip çıkma isteği, gelenekler, öncüsü olduğu milli mimari seminerleri kendi kimlik inşasıdır. Kısaca, Sedat Hakkı Eldem içinde doğduğu toplumun yani yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin "batı seviyesine ulaşma" ve "modernleşme" girişimlerine karşın kültürel kimliğe sahip çıkma yolunda gitmiştir ya da "büyük mimar" olmak için başka yol bulamamıştır.

Osmanlı/Müslüman kimliğinden Türk/Çağdaş Müslüman kimliğine geçen, dili, kıyafeti değişen bir toplumda Sedat Hakkı Eldem'in hem toplumu hem de yönetimi memnun edecek olan önerisinin "Türk Evi" olması şaşırtıcı değildir. Türk Evi sadece bir ev türü olmanın ötesinde "çağdaşlaşan" Türkiye için tarihsel devamlılık göstergesi olarak ideal bir örnek oluşturur.

Sedad Hakkı Eldem'in "daima ileriye gitmek varken niçin eskiden ilham alalım?" diye sorduğu soru ve hemen akabinde büyük bir kararlılıkla verdiği yanıt: "bir mimarlık üslubunun bugünden yarına yaratılamaz olduğu, eski mimarlık sanatlarına bir yenilik aşısı verilmesi ve milli mimarlığımızın hele ki ev mimarlığımızın bugünkü görüşlere uygun olmasıdır" (Eldem, 1983, 35). Sedad Hakkı Eldem'in geleceğe bakmaması risk almama durumudur, o kendi mimarlığının ilhamını geçmişte bulmuştur. İcad etmek istediği gelenek Türk Evi'dir (Hobsbawm ve Ranger, 1997, 1). Osmanlı evinin farklı bölgesel özelliklerini öne çıkarmayan ideal bir prototip belirler ve buna göre tipoloji oluşturur. Bu noktada Osmanlı evinden dönüşen bir Türk Evi değil dönüş(e)meyen bir Türk Evinden bahsetmek doğru olacaktır. Sedad Hakkı Eldem'in yapmak istediğinin geçmişte konut mimarlığının nasıl olduğuna dair bilimsel bir araştırma yapma isteğinden çok kendi gözleriyle idealize edilmiş bir konut mimarlığının tarihini yazmaktır. Uygulamaya geçmiş projelerinde bile konutu "doğru" kişiye (ki bu sıradan bir insan değildir) "doğru" peyzaj içinde, yaşanacak "doğru" hayata uygun bir idealizasyon içinde, "doğru" bir mimari ve mimar ile düşünmüştür. Bu da aslında uygulanmış projelerde bile kurgusal bir çizgide konumlanan bir mimari dildir.

Frank Lloyd Wright sadece ülkesinin "Great Architect"i değil dünyanın en büyük mimarlarından biri olarak kabul edilmiştir. Sedad Hakkı Eldem ile yolunun kesişmesi Wasmuth albümleri aracılığıyla olmuştur. Sedad Hakkı Eldem'in ömrünün sonuna dek bayrağı olacak Türk Evini kendi deyimiyle modern kurallarla düşünmeye başlaması Prairie evlerinin yer aldığı bu albüm ile Avrupa'da olacaktır. Sedad Hakkı Eldem'in gördüğü Prairie evleri geniş saçakları ve simetrik yapısı ile küçük konforlu evlerdir. Bu evlerin Sedad Hakkı Eldem'e o zaman daha tam olarak adını koyamadığı Türk Evini hatırlatması doğaldır. Zaten kendisi de bu evlerden ve Frank Lloyd Wright'tan etkilendiğini açıkça belirtecektir. Bu çizimlerden etkilenerek yaptığı Berlin Etüdüleri Türk Evi prototipinden çok Amerikan tarzına daha yakın olarak düşünülmüş modernist konut tasarımlarıdır. Burada belirtilmesi gereken nokta Sedad Hakkı Eldem'in Frank Lloyd Wright'ı taklit etmekten çok aynı sonuca vardığıdır. Aynı sonuçla anlatılmak istenen her ikisinin de konut mimarlığı üzerine düşünceleri, geleneği yeniden icad etmeye çalışmaları, farklı sesleri işitmekten ziyade kendi seslerinin doğruluğuna inanmaları, merkezle aralarının asla bozulmaması, milliyetçi tavırları ve sistemin içinde onun bir parçası olmalarıdır.

KAYNAKÇA

Bozdoğan, S., Özkan S.; Yenal, E., (2005), Sedad Eldem, İstanbul Literatür Yayıncılık

Eldem, E., Tanju, B., Tanyeli U., (edt.), (2008), Sedad Hakkı Eldem I: Gençlik Yılları,

İstanbul, Osmanlı Bankası Arşiv Ve Araştırma Merkezi.

Eldem, S.H., (1983), Mimar Sinan Üniversitesi 100. Yıl Dönümü Armağanı: Sedad

Hakkı Eldem 50 Yıllık Meslek Jübilesi, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.

Eldem, S.H., (1984), Türk Evi Osmanlı Dönemi, Cilt I, İstanbul, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı.

Hobsbawm, E., Ranger T., (1997), The Invention of Tradition, Cambridge, Cambridge University Press.

Meehan, P. J., (1995), Truth Against The World: Frank Lloyd Wright Speaks For An Organic Architecture, Washington DC, The Preservation Press.

Özbiçil, A., (2002), “Sedad Hakkı Eldem’s Typological Analysis Of The Turkish House As A Tool For An Operative Design Methodology”, A Thesis Submitted To

The Graduate School Of Natural And Applied Sciences, METU.

Pfeiffer, B. B., (1991), Frank Lloyd Wright, Köln, Taschen Verlag GmbH.

Schnier, T.; Gero, J.S., (2006), “Learning Genetic Representation As Alternative To Hand-Coded Shape Grammars”, Key Centre Of Design Science, University Of Sidney, 3.

Tanyeli, U., (2001), Sedad Hakkı Eldem, İstanbul, Boyut Yayın Grubu.

Treiber, D., (1995), Frank Lloyd Wright, London, E & FN Spon.